

PUTERE ȘI RELIGIE ÎN TRANSILVANIA

Păgânism și Creștinism (567 - 1272 A.D.)

Teză de abilitare

Ioan Marian ȚIPLIC, Ph.D.

Conf.univ.dr.

Universitatea *Lucian Blaga* din Sibiu

Burials are not mirrors of life: if anything, they are a "hall of mirrors of life" providing distorted reflections on the past. The greatest challenge for burial archeology is to identify in each case the degree of distortion, as well as to attempt to infer the reason for the distortion.

Heinrich Harke, in *Burial and Society*, p. 25.

Universitatea *BABES-BOLYAI* CLUJ-NAPOCA

Teză de abilitare

**PUTERE ȘI RELIGIE:
Păgânism și Creștinism
(567-1095)**

Ioan Marian ȚIPLIC

**Conf.univ.dr.
Universitatea *Lucian Blaga* din Sibiu,**

Cluj-Napoca 2014

CUPRINS

Section 1. **Rezumat**

Section 2. **Principalele direcții de cercetare, granturi și proiecte (1996-2013)**

2.1. Principalele publicații, cercetări, granturi și proiecte

- 2.1.1. Monografii, sinteze și volume relevante
- 2.1.2. Studii și articole relevante
- 2.1.3. Conferințe și cursuri
- 2.1.4. Proiecte naționale și internaționale, burse de cercetare

2.2. Dezvoltare carierei: Principalele direcții de cercetare, proiecte și publicații

Section 3. **Putere și religie în Transilvania: păgânism și creștinism (567 - 1095 A.D.)**

3.1. Limite geografice și cronologice

3.2. Transformarea ritualului funerar în secolele VII-XI

- 3.2.1. Creștinismul medieval în Europa Centrală și de Sud-est
- 3.2.2. *Creștinarea* ritualului funerar - premise teoretice

3.3. De la incinerare la inhumare sau *re-nașterea creștinismului* în spațiul nord-dunărean și în Transilvania

- 3.3.1. Necropole de incinerare
- 3.3.2. Necropole birituale
- 3.3.3. Necropole de inhumare
- 3.3.4. Cimitire și biserici

3.4. Concluzii

Section 4. **Bibliografie**

Rezumat

Structura prezentei teze de abilitare are două componente principale: componenta administrativă (secțiunile 1-2) și componenta științifică (secțiunea 3) la care se adaugă bibliografia ce cuprinde titlurile utilizate în realizarea celor componente (secțiunea 4).

Componenta administrativă prezintă în manieră narativă și grupate pe patru categorii de rezultate, activitatea desfășurată până la momentul realizării textului acestei teze: 2.1.1. Relevant Monographs, Synthesis and Volumes; 2.1.2. Relevant Studies and Articles; 2.1.3. Relevant Lectures and Conferences; 2.1.4. Relevant Public and Private National and International Research Projects and Fellowships. În cadrul acestor categorii rezultatele au fost grupate în patru arii de interes pe care studiile publicate și bursele de cercetare le ilustrează: Istoria fortificațiilor medievale, Istoria economică a Transilvaniei medievale, Arhitectura ecleziastică medievală din Transilvania și Arheologia evului mediu timpuriu transilvan. Toate acestea au fost reunite sub titlul generic *Power and religion in Transilvania: Paganism and Christianity (567-1095)*, ce acoperă întregul spectru de interese și marchează și dorința de a crea un pol de cercetare subsumat în special problemelor ce au combinat interesul politic cu cel religios în perioada evului mediu timpuriu în spațiul central și sud-est european.

Componenta științifică pune în discuție un subiect nu inedit, dar totuși oarecum nou în literatura de specialitate românească a ultimilor 20 de ani. Apariția și răspândirea creștinismului a reprezentat un aspect tratat mai ales de către arheologii perioadei post-romane și de către teologi, mai puțin de arheologii dedicați perioadei medievale timpurii. De ce a fost așa? Poate tot o întrebare să sugereze și răspunsul: de ce în spațiul nord-dunărean avem constituită o structură administrativă a Bisericii creștine doar în secolul al XIV-lea? Nu încercăm prin excursul nostru științific să dăm răspuns ultimei întrebări, ci mai degrabă să reasezăm analiza creștinării comunităților din teritoriul nord-dunărean și din spațiul intra-carpatic transilvan în cadrul unui fenomen de *re-creștinare* petrecut după secolul al IX-lea.

Cercetarea arheologică europeană a anilor 60-80 ai secolului 20 a încercat să descopere instrumente prin care obiectul arheologic să transmită informații cu privire la originea etnică a celui ce l-a creat sau la utilizat la un moment dat. Caracterul etnic al obiectelor arheologice a reprezentat o temă de dezbateră în istoriografia anglo-saxonă, germană sau franceză și a pătruns timid și în dezbateră de specialitate din mediul românesc abia după anii 90¹. Pornind de la această potențială încărcătură etnică a obiectului arheologic a fost dezvoltată o teorie devenită axiomă a istoriei românești: romanii, ulterior daco-romanii, având un nivel cultural superior alogenilor sunt ușor de identificat arheologic ca urmare a perpetuării unui "conservatorism" al ritului funerar și conectat la acesta a prezenței masive a creștinismului în cadrul comunităților. O altă axiomă este reprezentată de "credința" în *creștinarea timpurie* și apoi *persistența creștinismului popular* în toate spațiile nord-dunărene și chiar intra-carpatic transilvane. În raport cu acest postulat au fost coordonate toate eforturile cercetării arheologice transilvane cu privire la evul mediu timpuriu, eforturi ce urmăreau demonstrarea existenței unei populații autohtone creștine și superioare din punct de vedere cultural populațiilor alogene.

Recent discursul istoric românesc încearcă să elimine din cuprinsul său termeni din familia substantivului *național* atunci când se referă la perioada migrațiilor și evul mediu timpuriu și acreditează un nou termen care este mai apropiat de realitățile societății medievale: *identitatea*. Aceasta poate fi înțeleasă în diverse accepțiuni: **politică**, ca și apartenență la o categorie privilegiată, **religioasă** și chiar **socială**. Cercetarea *identității* prin prisma descoperirilor arheologice a făcut chiar obiectul dezbaterilor în cadrul uneia dintre secțiunile *3rd International Conference of Medieval and Later Archaeology „Medieval Europe”*, intitulată *Identity and Demarcation*². În istoriografia română

¹ vezi Florin Curta (ed.), *Borders, Barriers, and Ethnogenesis. Frontiers in Late Antiquity and the Middle Ages*, (Studies in the Early Middle Ages, 12). Turnhout: Brepols, 2005; Florin Curta, *Some remarks on ethnicity in medieval archaeology*, in: Florin Curta, *Text, Context, History, and Archaeology. Studies in Late Antiquity and the Middle Ages*, Victor Spinei ed., București-Brăila, 2009, pp.293-319.

² G. Helmig, Barbara Scholkmann, M. Untermann eds., *Centre. Region. Periphery – Medieval Europe Basel 2002*, II, Hertingen, 2002, p. 287-432.

asupra acestei tematici se oprește discursul lui Stelian Brezeanu atunci când, poate sub influența dată de acest nou curent din istoriografia europeană, vorbește despre *identități și solidarități* medievale în spațiul românesc³. Alături de teoria solidarității medievale românești, chiar anterior acesteia s-a impus în istoriografie postulatul pătrunderii creștinismului apostolic la populațiile nord-dunărene⁴.

Discuția în jurul creștinismului generalizat la populația din jumătatea sudică a Transilvaniei a utilizat frecvent aceleași argumente: existența unor descoperiri de tip creștin în perioada anterioară secolului al 7-lea și referința documentară la episcopul Hierotheus - episcop al Tourkiei - presupus a fi primit misiunea din partea curții imperiale bizantine de organizare administrativ-religioasă a teritoriilor de la nordul Dunării. Alexandru Madgearu analizând posibilitatea localizării la Alba Iulia a ajuns la concluzia că este puțin probabilă această ipoteză, mai degrabă regiunea unde a activat Hierotheus trebuie căutată în spațiul dintre Mureș-Tisa-Dunăre⁵. Arheologia nu a reușit să aducă alte argumente care să elucideze problema și ceea ce avem până acum duce la concluzia că între secolul al 7-lea și secolul al 10-lea în teritoriul transilvan creștinismul nu reprezenta o religie generalizată. Argumentele sunt date de:

- lipsa aproape în totalitate a vreunui obiect de sorginte creștină în intervalul cuprins între sfârșitul secolului al 7-lea și sfârșitul secolului al 9-lea;

- inexistența indiciilor privind existența vreunui lăcaș de cult - biserică - în intervalul menționat. Prima construcție religioasă cunoscută în Transilvania este capela rotundă ce a funcționat la Alba Iulia și asupra datării căreia încă există o dispută al nivelul specialiștilor. Radu R. Heitel, ca arheolog ce a realizat cercetarea arheologică a obiectivului, a furnizat datări diferite ale momentului de construcție, datări curpinse între sfârșitul secolului al 9-lea și jumătatea secolului al 10-lea.;

- lipsa oricăror referiri documentare care să aducă direct sau indirect informații cu privire la existența unei structuri administrativ-religioase la nord de Dunăre în intervalul cuprins între secolul al 7-lea și secolul al 10-lea.

Se poate afirma că după destrămarea puterii militare avare la sfârșitul secolului al 8-lea s-a deschis calea pătrunderii misionarismului creștin în teritoriul intracarpatic, iar odată cu nașterea noului actor militar în regiune - țaratul bulgar creștinat din secolul al 9-lea - putem spune că avem toate condițiile pentru **re-nașterea** religiei creștine în teritoriile de la est de Dunărea Mijlocie și în cele de la nordul Dunării de Jos. Actorul principal al acestei renașterii a fost țaratul bulgar, exponent principal al culturii bizantine în regiunea nord-balcanică și în sudul teritoriului intracarpatic.

---

³ Stelian Brezeanu, *Identități și solidarități medievale. Controverse istorice*, București, 2002.

⁴ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române. Manual pentru Seminarile teologice*, Sibiu, 1978; Antonie Plămădeală, *Romanitate, continuitate, unitate*, Sibiu, 1988.

⁵ Alexandru Madgearu, *Misiunea episcopului Hierotheus. Contribuții la istoria Transilvaniei și Ungariei în secolul al X-lea*, în *Revista Istorică*, SN, 194, V, 1-2, 1994, p. 147-154; , vezi asupra subiectului și Alexandru Madgearu, *Romanizare și creștinare la nordul Dunării*, în: *Anuarul Institutului de Istorie "A. D. Xenopol"*, Iași, 31, 1994, p. 479-502.